

Ulusal ve Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 16 Volume: 4 Issue: 16
Kış 2011 Winter 2011

ANLATI TEKNİĞİ AÇISINDAN “DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL
DESTANI” NI BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

WITH REGARD TO NARRATIVE TECHNIQUE AN ANALYSIS ABOUT “EPOPE OF THE DUHA
KOCA OĞLU DELİ DUMRUL”

Öznur ÖZDARICI*

Özet

Anlatı esasına bağlı edebî metinlerden olan destanlar bir toplumun ortak hayat tecrübeleridir. Destansı metin özelliği taşıyan Dede Korkut Hikâyeleri İslam öncesi ve İslâmî döneme ait hususiyetleri bir arada taşıyan metinlerdir. Biz bu çalışmamızda söz konusu metinlerden hareketle metnin anlam dünyasına inerek bu iki farklı dünya algısını metin boyutunda ele alınıp tarzını gözler önüne sermeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Destan, Anlatı Tekniği, Edebî Metin, Metin İncelemesi.

Abstract

The epope which is the narrative texts of literaray, is the common life experience of a society. The epic Dede Korkut tales are texts which have properties before Islam and Islam period. In this study we show these two different perception to comment the text meaning world.

Key Words: Epope, Narrative Technique, Literary Text, Text Investigation.

Masallar, mitler, destanlar ve halk hikâyeleri ait olunan topluluğun bireye sunduğu, bin yıllar boyunca yaşana gelmiş, sınanmış zihin modellerini sahnelerler ve ortak bilinçdışının ürünleri olarak karşımıza çıkarlar. Biz bu ortak ürünler vasıtasıyla insan ruhunun yaratıcı eylemlerle yaptığı sıçramaları, nesiller boyunca canlılığını koruyan tablolar halinde zihnimizde canlandırma imkânına sahip oluruz. Bu ürünler insan bilincinin gelişim öyküsünü sergilemesi ve bu zorlu süreçte insanoğlunun korku, kaygı, umut, coşku, sevinç v.b. duygulanımlarını yansıtması bakımından dikkat çekicidir.

İnsan, belli bir sosyal yapı içerisinde ortaya çıkar. Toplum adı verilen bu sosyal yapı içerisinde yaşayan her fert, başlangıçta birey kimliği ile ortadadır. Ancak toplum olarak nitelenen bu sosyal müessesenin geçmişinden getirdiği ve zamanın akışı içerisinde işleye işleye kendisine mal ettiği bir kültür temelini olduğu açıktır. Öyleyse gerek birey gerekse kültür olarak insanı anlamak mitlerin müziğine kulak vermektir. (Saydam, 1997).

İnsanın başta gelen, onu diğer varlıklardan ayırt edici temel özelliği bilen bir varlık olmasıdır. İşte mitler bu “bilen insan” ın yani bir birey olarak insanın binyıllar boyunca süren gelişim serüvenini kültürel düzlemde aktarırken aynı zamanda onun ana rahminden mezara kadar sürecek olan yaşam serüvenini de bir bakıma gözler önüne sermiş olurlar. Öyleyse “mit” in ne olduğu üzerine düşünmek gerekir. “mit” in ne olup ne olmadığı konusunda bugüne dek pek çok tanım yapılmıştır. Bunların hepsi de elbette eksiklikleri olan birbirlerini tamamlar nitelikteki tanımlardır. Wellek, “mit” i: “(...) *Diyalektik bir şekilde söylemenin, sergilemenin zıddına olarak “mit” tahkiyeli bir şey, bir hikâyedir. O aynı zamanda sistematik olarak felsefi olana zıt bir şekilde irrasyonel ve sezgiye dayalı olmaktadır.*” şeklinde tanımlar. (Wellek-Warren, 2001: 164). Mircea Eliade ise “mit”i şu şekilde bir yöntemle tâbî tutar: “*Mit, çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir.*” (Eliade, 2001:15) Aynı yazının devamında Eliade, kendisine göre en geniş kapsamlı

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

ve en az kusurlu olan şu tanımı yapar: “Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar’ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılışın” öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır.” (Eliade, 2001: 15-16). Öyleyse her mit bizden bir parçadır ve bünyesinde bize ve içinde yaşadığımız topluma ilişkin ipuçları taşır. Bilincin gelişim öyküsü insanın ve insanlığın gelişim öyküsü ile paralellik gösterir. Zira insanın tabiâttan ayrılarak ona hakim bir konuma gelmesi, başlangıçta doğanın kanunlarına boyun eğen herhangi bir ‘nesne’ konumunda iken ‘özne’ halini alması yani bireyselleşmesi ‘bilinç’ in ‘bilinçli olmayan’a üstün geldiğinin kanıtı olarak gösterilebilecek cinstendir. Öyle ki artık ‘özne’ olarak ortaya çıkan bu bireyin özgürleşmesi, güçlenmesi ve zenginleşmesi söz konusudur.

Destanlar da bünyelerinde mitik özellikler barındıran ve insanlık serüveninin tarihini içeren metinler olarak karşımıza çıkarlar. Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe Sözlük’te “destan” kelimesi “Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope” (1998: 568) şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmamıza konu olan ve Dede Korkut Hikâyeleri’nin beşincisini oluşturan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı”, adından da anlaşılacağı üzere bir destan hüviyeti ile karşımızdadır.

Dede Korkut Kitabı, bir mukaddime ile başlar ve her biri kendi başına bir bütünlük teşkil eden on iki destan parçasından vücut bulur. Bu parçalar tam olarak bir destan uzunluğunda olmayıp yalnızca bir destan manzarası çizerler. Bunun için Dede Korkut, destan ile halk hikâyesi arasında gidip gelen bir terkip özelliği taşır. Kitap, Batı Türklerinin temelini teşkil eden Oğuzların hayatını konu alan millî bir destan özelliği ile dikkatleri üzerine toplar. Dede Korkut Kitabının bugün elde, biri Dresden’de, diğeri Vatikan’da olmak üzere, iki yazma nüshası bulunmaktadır. Şimdiye dek pek çok yabancı dile çevrilen eser, devre bakımından Eski Anadolu Türkçesi, saha bakımından ise Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahasının eseridir. Fuat Köprülü’nün, “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkutu öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar.” sözleri eserin kültür tarihimiz açısından ne kadar büyük bir yere ve değere sahip olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. (Ergin, tarihsiz: 5-9).

Millî bir destan hususiyeti ile karşımıza çıkan bu destanın karakteristikleri nelerdir? Her şeyden önce ait olduğu toplumun ortak ürünüdür, yani yaratıcısı millettir. Dolayısıyla millete ait hayat sahnelerini konu edinecektir. Kahramanlık hikâyelerini işler. Bunu yaparken son derece yüksek ve coşkun bir söyleyiş tarzına sahiptir. Tabiât unsuru ön plandadır ve bu tabiât tıpkı kişiler ve olaylar gibi canlı ve coşkun bir özellik taşır. Bu canlı, göz alıcı ve zengin tabiât unsurunun yanında onu tamamlar nitelikte olan hayvanlara da geniş yer verilmiştir. Özellikle atlı göçebe kültürünün geniş yer tuttuğu eski Türklerin yaşadığı devirlerde at, yaşanan medeniyet dairesi içerisinde önemli bir yer tutar. Hızlı bir hayat tarzı hakimdir. Anlatılan olayların tarihle bağlantısı vardır. Aynı zamanda olaylar belirli bir coğrafyada yani sınırları belli bir mekânda vücut bulur. (Ergin: 5-8).

İncelememize konu olan ve Dede Korkut Kitabının beşinci hikâyesini oluşturan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı” günümüz Türkçesine aktarılmış; ancak bunu yaparken metnin aslî yapısının bozulmamasına dikkat edilmiştir. Biz de anlatı açısından söz konusu destanı çözümlerken günümüz Türkçesine çevrilmiş bu metinden hareket edecek, destanın anlamsal yapısı ve anlatı örgüsünü inceleyeceğiz. Anlatı örgüsünde olaylar arasındaki anlamsal ilişkilerin nasıl düzenlendiğini ortaya koymaya çalışacağız.

1. Hikâyenin Metni:

DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL DESTANI

Kesit I

Meğer hanım, Oğuz’da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçeninden otuz akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk akça alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın der, benim erliğim, bahadrlığım, kahramanlığım, yiğitliğim Ruma, Şama gitsin, ün salsın der idi.

Meğer bir gün köprüsünün yanında bir bölük oba konmuştu. O obada bir iyi güzel yiğit hasta düşmüştü. Allah’ın emriyle o yiğit öldü. Kimi oğul diye, kimi kardeş diye ağladı. O yiğit üzerine dehşetli kara feryat koptu.

Ansızın Deli Dumrul dört nala yetişti. Der: Bre kavatlar, ne ağlıyorsunuz, benim köprümün yanında u gürültü nedir, niye feryat ediyorsunuz dedi. Dediler: Hanım, bir güzel yığdımız öldü, ona ağlıyoruz dediler. Deli Dumrul der: Bre yığdınızı kim öldürdü? Dediler: Vallah bey yiğit, Allah Taâla'dan buyruk oldu, al kanatlı Azrail o yığidin canını aldı. Deli Dumrul der: Bre Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, yâ kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşıyım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yığidin canını kurtarayım, bir daha güzel yığidin canını almasın dedi. Çekildi döndü Deli Dumrul evine geldi.

Kesit II

Hak Taâla'ya Dumrul'un sözü hoş gelmedi. Bak bak, bre deli kavat benim birliğimi tanımıyor, birliğime şükür kılmıyor, benim ulu dergâhımda gezsin benlik eylesin dedi. Azrail'e buyruk eyledi kim yâ Azrail, var ve o deli kavatın gözüne görün, benzini sarart, dedi, canını hırıldat al dedi.

Kesit III

Deli Dumrul kırk yiğit ile yiyip içip otururken ansızın Azrail çıka geldi. Azrail'i ne çavuş gördü ne kapıcı. Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu. Çağırıp Deli Dumrul söyler, görelim hanım ne söyler:

Der:

Bre ne heybetli ihtiyarsın
Kapıcılar seni görmedi
Çavuşlar seni duymadı
Benim görür gözlerim görmez oldu
Tutar benim ellerim tutmaz oldu
Titredi benim canım cüşa geldi
Altın kadehim elimden yere düştü
Ağzımın içi buz gibi
Kemiklerim tuz gibi oldu
Bre sakalcığı akça ihtiyar
Gözceğizi fersiz ihtiyar
Bre ne heybetli ihtiyarsın söyle bana
Kazam belâm dokunur bugün sana

dedi. Böyle diyince Azrail'in hiddeti tuttu, der:

Bre deli kavat
Gözümün fersiz olduğunu ne beğenmiyorsun
Gözü güzel kızların gelinlerin canını çok almışım
Sakalımın ağardığını ne beğenmiyorsun
Ak sakallı kara sakallı yiğitlerin canını çok almışım
Sakalımın ağarmasının mânası budur

dedi. Bre deli kavat övünüyordun: Al kanatlı Azrail benim elime geçse, öldüreydim, güzel yığidin canını onun elinden kurtaraydım diyordun, şimdi bre deli geldim ki senin canını alayım, verir misin yoksa benimle cenk eder misin dedi. Deli Dumrul der: Bre, al kanatlı Azrail sen misin dedi. Evet benim dedi. Bu güzel yiğitlerin canını sen mi alıyorsun dedi. Evet ben alıyorum dedi. Bre Azrail, ben seni geniş yerde istiyordum, dar yerde iyi elime girdin değil mi dedi. Ben seni öldüreyim, güzel yığidin canını kurtarayım dedi.

Kara kılıcını sıyırdı eline aldı, Azrail'e çalmağa hamle kıldı. Azrail bir güvercin oldu, pencereden uçtu gitti. İnsan oğlunun ejderhası Deli Dumrul elini eline çaldı, kah kah güldü. Der: Yiğitlerim Azrail'in gözünü öyle korkuttum ki geniş kapıyı bıraktı dar bacadan kaçtı, mademki benim elimden güvercin gibi kuş oldu uçtu, ben onu bırakır mıyım doğana aldırmayınca dedi.

Kalktı atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü. Döndü, evine gelirken Azrail atının gözüne göründü. At ürktü, Deli Dumrul'u kaldırdı yere vurdu. Kara başı bunaldı, darda kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Demin mırıldanıyordu, şimdi hırıldanmağa başladı.

Der:

Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman
Ben seni böyle bilmezdim
Hırsız gibi can aldığımı duymazdım
Tepesi büyük büyük bizim dağlarımız olur
O dağlarımızda bağlarımız olur
O bağların kara salkımlı üzümü olur
O üzümü sıkırlar al şarabı olur
O şaraptan içen sarhoş olur
Şaraplıydım duymadım
Ne söyledim bilmedim
Beylikten usanmadım yiğitliğe doymadım
Canımı alma Azrâil medet

dedi.

Kesit IV

Azrail der: Bre deli kavat bana ne yalvarıyorsun, Allah Taâla'ya yalvar, benim de elimde ne var, ben de bir emir kuluyum dedi. Deli Dumrul der: Peki ya can veren can alan Allah Taâla mıdır? Evet odur dedi. Döndü Azrail'e, peki ya sen ne eylemekli belâsın, sen aradan çık, ben Allah Taâla ile haberleşeyim dedi. Deli Dumrul burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Nice cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönliüdesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Baki kalan settar Tanrı
Benim canımı alacaksan sen al
Azrâile almağa bırakma

dedi. Allah Taâla'ya Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi. Azrail'e nidâ eyledi ki madem deli kavat benim birliğimi bildi, birliğime şükür kıldı, yâ Azrail, Deli Dumrul can yerine can bulsun, onun canı âzât olsun der. Azrail der: Bre Deli Dumrul Allah Taâla'nın emri böyle oldu ki Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı âzât olsun dedi. Deli Dumrul der: Ben nasıl can bulayım, yalnız, bir ihtiyar babam, bir ihtiyar anam var, gel gidelim, ikisinden biri belki canını verir, al, benim canımı bırak dedi.

Kesit V

Deli Dumrul sürdü babasının yanına geldi. Babasının elini öpüp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Ak sakallı aziz izzetli canım baba
Biliyor musun neler oldu
Küfür söz söyledim
Hak Taâlaya hoş gelmedi
Gök üzerinde al kanatlı Azrâile emreyledi
Uçup geldi
Benim akça göğsümü bastırıp kondu
Hırıldatıp tatlı canımı alır oldu
Baba senden can dilerim verir misin
Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın

Babası der:

Oğul oğul ay oğul
Canımın parçası oğul
Doğduğunda dokuz erkek deve kestiğim aslan oğul
Penceresi altın otağımın kabzası oğul
Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul
Karşı yatan kara dağım gerek ise
Söyle gelsin Azrâilin yaylası olsun
Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise
Ona binek olsun
Katar katar develerim gerek ise
Ona yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda akça koyunum gerek ise
Kara mutfak altında onun şöleni olsun
Altın gümüş para gerek ise
Ona harçlık olsun
Dünya tatlı can aziz
Canuma kıyamam belli bil
Benden aziz benden sevgili anandır
Oğul anana var

dedi.

Kesit VI

Deli Dumrul babasından yüz bulamayıp sürdü anasına geldi. Der:
Ana biliyor musun neler oldu
Gök yüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim akça göğsümü
Hırıldatıp canımı alır olur
Babamdan can diledim ana vermedi
Senden can dilerim ana
Canımı bana verir misin
Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın
Acı tırnak ak yüzüne çalar mısın
Kargı gibi kara saçını yolar mısın ana

dedi. Anası burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Anası der:

Oğul oğul ay oğul
Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul
On ay diyince dünya yüzüne getirdiğim oğul
Dolma beşiklerde belediğim oğul

Dolu dolu ak sütümü emzirdiğim oğul
Akça burçlu hisarlarda tutulaydın oğul
Pis dinli kâfir elinde esir olaydın oğul
Altın akçe gücüne dayanarak seni kurtaraydım oğul
Yaman yere varmışsın varamam
Canımı kıyamam belli bil

dedi, anası da canını vermedi. Böyle diyince Azrâil geldi Deli Dumrul'un canını almağa. Deli

Dumrul der:

Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Azrail der: Bre deli kavat daha ne aman diliyorsun, ak sakallı babanın yanına vardın can vermedi, ak bürçekli ananın yanına vardın can vermedi, daha kim verecek dedi. Deli Dumrul der: Hasretlim vardır, buluşayım dedi. Azrâil der: Bre hasretlin kimdir? Der: El kızı helâlim var, ondan benim iki oğlancığım var, emanetim var, ismarlayacağım onlara, ondan sonra benim canımı alsın dedi.

Kesit VII

Süirdü helâllisinin yanına geldi, der:
Biliyor musun neler oldu
Gök yüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim beyaz göğsümü bastırıp kondu
Benim tatlı canımı alır oldu
Babama ver dedim can vermedi
Anama vardım can vermedi
Dünya şirin can tatlı dediler
Şimdi
Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun
Soğuk soğuk sularım sana içme olsun
Tavla tavla koç atlarım san binek olsun
Penceresi altın otağım sana gölge olsun
Katar katar develerim sana yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun
Gözün kimi tutarsa
Gönlün kimi severse
Sen ona var
İki oğlancığı öksüz koyma

dedi. Kadın burada söylemiş, görelim bakalım hanım ne söylemiş:

Der:

Ne diyorsun ne söylüyorsun
Göz açıp gördüğüm gönül verip sevdiğim
Koç yığdım şah yığdım
Tatlı damak verip öpüştüğüm
Bir yastıkta baş koyup emiştüğüm
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra ben neyleyim
Yaylar olsam benim mezarım olsun
Soğuk soğuk sularını
İçer olsam benim kanım olsun
Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun
Tavla tavla koç atını
Biner olsam benim tabutum olsun
Senden sonra bir yığdı
Sevip varsam beraber yatsam
Alaca yılan olup beni soksun
Senin o nâmert anan baban
Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar
Arş şahit olsun sekizinci kat gök şahit olsun
Yer şahit olsun gök şahit olsun
Kadir Tanrı şahit olsun
Benim canım senin canına kurban olsun

dedi, razı oldu.

Kesit VIII

Azrail hatunun canını almağa geldi. İnsan oğlunun ejderhası eşine kıyamadı. Allah Taâla'ya burada yalvarmış, görelim nasıl yalvarmış:

Der:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin

Güzel Tanrı
Çok cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönlündesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Ulu yollar üzerine
İmaretler yapayım senin için
Aç görsem donatayım senin için
Alırsan ikimizin canını beraber al
Bırakırsan ikimizin canını beraber bırak
Keremi çok kadir Tanrı

dedi. Hak Taâla'ya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azrail'e emreyledi: Deli Dumrul'un babasının anasının canını al, o iki helâlliye yüz kırk yıl ömür verdim dedi. Azrail de babasının anasının derhal canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü.

2. Hikâyenin Kesitlere Ayrılması:

Anlatı esasına bağlı olan destanlar, hikâyeler vb. türden metinleri anlatı açısından çözümleyebilmek için öncelikle söz konusu anlatıları kendi içinde kesitlere ayırmak gerekir. Başka bir deyişle metni anlam kavşaklarına ya da okuma birimlerine ayırmaya ihtiyaç vardır. Dede Korkut Kitabı'nın beşinci hikâyesi olan "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı"nın olay örgüsündeki eklemleme noktaları dikkate alınarak sekiz kesitten oluştuğunu söylebiliriz.

Yukarıdaki metinde belirtilen bu kesitlerden birincisini anlatıya/olay örgüsüne girişi sağlayan bir başlangıç/giriş kesiti olarak nitelemek mümkündür. Bu kesitten sonra gelen diğer kesitler ise anlatı izlencesi (anlatı programı) nin düzenlendiği kesitlerdir. Metin, bu anlam kavşaklarından yola çıkarak tâbi tutulabilir.

3. Çözümleme Çalışması:

3.1. Birinci Kesit: Başlangıç ya da giriş durumu

"Meğer hanım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi." cümlesi ile başlayan "Çekildi döndü Deli Dumrul evine geldi." ile biten 1. kesit, hikâyenin bir giriş ve başlangıç kesitidir. Dolayısıyla hikâyenin olay örgüsünü hazırlayan, uzam ve zaman açısından ilk belirlemelerini yapan bir konumda olduğu için önem arz etmektedir. Yani hikâyenin bundan sonra gelecek olan evrelerini ve gelişim aşamalarını hazırlayıcı bir fonksiyonu vardır.

Hikâyenin başlangıç durumunda, metnin genel anlatı izlencesi (program) ni "Kahramanlık ve yiğitliği ile bilinen Deli Dumrul'un Allah'ın yardımcısı olan Azrail'e kafa tutması" şeklinde tespit etmek mümkündür. Öyleyse burada kendisine son derece güvenen, Allah (Ö2) ve Azrail (Ö3) hakkında herhangi bir bilgisi olmayan bir insan kimliği ile karşılaşırız. Azrail'in henüz canını aldığı bir yiğit için ağlayan bir grupla (Ö7) karşılaşan Deli Dumrul (Bundan sonra Özne1 olarak nitelendirilecektir.) al kanatlı Azrail'e (Ö3) meydan okur. Dolayısıyla formülize edecek olursak Ö1 in Ö7 den (yeni ölmüş bir yiğit için ağlayan bir grup insan) aldığı bir haber ile Ö3 (Azrail = Allah'ın elçisi) e dolayısıyla Ö2 (Allah) ye başkaldırması söz konusudur. Burada Ö1 (Deli Dumrul)'in Ö3 (Azrail)'e dolayısıyla Ö2 (Allah)'ye olan edimi "meydan okuma" şeklinde kendisini gösterir. Daha yerinde bir ifade ile söyleyecek olursak, gönderen konumunda olan Ö1 (Deli Dumrul)'in gönderilen konumundaki Ö3 (Azrail)'e ve dolayısıyla Ö2 (Allah)'ye ilettiği mesaj/nesne bir "meydan okuma" dır.

Burada gönderen ve özne aynı kişidir. Özneler arasındaki mantıksal ve sözdizimsel ilişkiler ağından bakacak olursak Ö7 Ö1 i harekete geçirir. Hikâyeyi başlatan ve belli bir sisteme oturtan da Ö1 in Ö7 den duydukları vasıtası ile harekete geçmesidir. Yani hikâyenin anlatı izlencesi, etkileyen Ö7 konumundaki yeni ölmüş bir yiğit için ağlayan grup ile Ö1 (Deli Dumrul) in bu durum karşısında Ö3 (Azrail) e meydan okuması ile başlar. Bu durum karşısında Ö1 Ö3 e ve dolayısıyla Ö2 ye meydan okur. Ö1 in durumdan etkilenmesi ve buna karşı olan tepkisi Ö2 ve Ö3 e meydan okumasıdır. Bir nesne ya da mesaj olarak Ö2 ve Ö3 e Ö1 tarafından gönderilen ileti bir meydan okumadır. Bu dikkatle bakıldığında Ö1 ile Ö2 ve Ö3 arasında gönderen-gönderilen ağı bakımından bir ilişkinin olduğu açıktır. Bu meydan okuma eyleminin gerçekleşmesinden sonra Deli Dumrul evine döner. Böylece 2. kesit başlamış ve hikâye belli bir akış çizgisine oturmuş olur.

Ö7 nin tutumu (Azrail'in canını aldığı bir yiğit için ağlayan grup), Ö1'i (Deli Dumrul) bir başka ifade ile "gönderici" yi harekete geçirir ve "gönderici" nin tutumu "nesne" yi (meydan okuma) "gönderilen" e/Ö2, Ö3 (Allah ve Azrail)'e iletme şeklinde olur.

3.2. İkinci Kesit: Yeni Bir Öznenin Anlatıya Katılması

“*Hak Taâla’ya Dumrul’un sözü hoş gelmedi.*” cümlesi ile başlayan ve “*Azrail’e buyruk eyledi kim.....*” cümlesi ile sona eren 2. kesit yeni bir öznenin (Özne2=Ö2 olarak belirteceğiz.) yani Allah u Taâla’nın açık bir biçimde ortaya çıktığı ve olaylara müdahale etmeye başladığı (“*Azrail’e Deli Dumrul’un canını alma emrini vermesi*”) bölümüdür. Ö1 (Deli Dumrul) in meydan okuması, Ö2 (Allah) ye hoş gelmez, bunun üzerine elçisinden Deli Dumrul’un canını almasını ister. Dolayısıyla Ö3 burada Ö2’nin isteklerini yerine getirmekle, bir başka ifade ile Ö1’in canını almak ile görevli bir “aracı” unsurdur.

3.3. Üçüncü Kesit: Azrail’in Edimi

“*Deli Dumrul kırk yiğit ile yiyip içip otururken...*” ile başlayan ve “*Demin mırıldanıyordu, şimdi hırıldanmağa başladı.*” ile sona eren 3. kesit Ö2’den aldığı buyruğu yerine getirmeye çalışan Ö3 (Azrail) ün Ö1 (Deli Dumrul) in canını almaya çalışma girişimini konu alır. Yani Ö3’ün birinci edimi (performans/eylemsel başarı) ni gerçekleştirmeye çalıştığı bir kesit olarak da nitelenebilir. Bu kesit Azrail’in gücü karşısında Ö1’in hayreti, aralarında geçen kovalamaca ve Azrail’in Ö1’i alt ederek canını almaya yeltenmesi gibi anlatı izlencelerini içerir. Azrail karşısında şaşırılmış olan Ö1, aralarındaki kovalamaca neticesinde bir güvercin şeklini alan Azrail’e bir yan izlençe tasarlar: Aralarındaki kovalamaca neticesinde bir güvercine dönüşen Ö3 (Azrail) ü doğanına yakalatmak ister. Ancak bu girişiminden bir sonuç alamaz ve ölümün pençesine düşerek Azrail’den aman diler.

3.4. Dördüncü Kesit: Deli Dumrul’un Güçsüzlüğünü Kabul Ederek Tanrıya Yalvarması

Bu kesit “*Azrail der: Bre deli kavat bana ne yalvarıyorsun,.....*” ile başlayıp “*Deli Dumrul der: Ben nasıl can bulayım, yalnız, bir ihtiyar babam, bir ihtiyar anam var, gel gidelim,...*” ile sona erer ve Ö1’in Ö2’nin üstünlüğünü kabul edip ondan af dilemesini içerir. Ö3’ün isteği ya da kendisine Ö2 tarafından verilen emir, Ö1’in canını almaktır. Ancak bu eylem Deli Dumrul ile cisimleşen Ö1’in Tanrının üstünlüğünü kabul edip ondan af dilemesi ile bir müddet için ertelenir. Ö1’in sözü Allah u Taâla’ya hoş gelir ve kendi canının yerine başka bir can bulması kaydıyla onun yaşamasına izin verir.

3.5. Beşinci Kesit: Deli Dumrul’un Birinci Edimi

Deli Dumrul sürdü babasının yanına geldi.” ile başlayan ve “*Oğul anana var dedi.*” cümlesi ile biten 5. kesit, Ö1 (Deli Dumrul) in Azrail ile konuşup Hak Taâla’nın görüşlerini almasından sonra kendi canı yerine can bulmak için birinci edimini (kişisel performans) gerçekleştirmek için harekete geçtiği bir kesittir. Bu birinci edim, “kendi canı yerine Hak Taâla’ya kurban gidecek bir canı babasından istemek” tir. Baba-oğul diyalogunda Deli Dumrul başından geçenleri babasına içli, coşkulu ve şiirsel bir üslup içerisinde dile getirir ve ondan canını talep eder. Ancak babası bu isteğe olumsuz yanıt verir. Bu baba-oğul diyalogu bize “can” ın bütün dünya nimetlerinden daha tatlı olduğunu gösterecektir. Dolayısıyla Ö1’in “can” isteme konusundaki birinci edimi başarısızlıkla sonuçlanır ve Deli Dumrul için babasından yana olan kapı kapanmış olur. Nitekim baba oğlunu bu konuda annesine yönlendirecektir.

3.6. Altıncı Kesit: Deli Dumrul’un İkinci Edimi

Altıncı kesit, “*Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi.*” cümlesi ile başlayıp “*Der: El kızı helâlim var,... ondan sonra benim canımı alasin dedi.*” ile sona erer. Babasından canını isteyip olumsuz yanıt alan ve umudu kırılan Ö1, kendi canının yerine geçecek olan canı babasının yönlendirmesi üzerine bu sefer de annesinden talep eder. Dolayısıyla bu kesitteki anlatı izlencesi ve Deli Dumrul’un edimi bir yinelemeli yapı olarak karşımıza çıkar. Başka bir ifadeyle Ö1’in giriştiği ikinci edim (ikinci performans) inin de başarısızlıkla sonuçlanmasını konu alan 6. kesit, yapı olarak 5. kesitin bir tekrarıdır.

Beşinci kesitte Ö4 (baba)-oğul arasında geçen diyalog bu kesitte de Ö5 (ana)-oğul arasındadır. Ancak Ö1’in bu edimi de tıpkı 5. kesitte olduğu gibi başarısızlıkla son bulur. Anneye de can tatlı gelir ve oğluna canını vermek istemez. Bu durum üzerine kendi canı yerine ne babasından ne de annesinden karşılık olarak can bulabilen Ö1, Azrail ile yani Ö3 ile karşı karşıya gelir. Nitekim verilen süre dolmuştur ve Ö3 (Azrail) Tanrının buyruğunu yerine getirmek maksadıyla Ö1’in canını almak için yine kapıya dayanmıştır. Ancak Azrail’in bu ikinci edimi de Ö1’in helâli ile helâlleşmesini talep etmesi üzerine yeniden ertelenir ve bir müddet için daha kesintiye uğrar. Dolayısıyla Ö3 Ö2’nin kendisine verdiği ve aslı görevi olan edimini yine gerçekleştirememiş olur. Bu kesitte Ö3’ün Ö1’in canını alma edimi strateji bakımından yinelemeli bir yapı arz eder. Daha farklı bir ifadeyle söz konusu bu kesit yapı itibariyle üçüncü kesitin bir tekrarıdır.

3.7. Yedinci Kesit: Ö1 (Deli Dumrul) in Ö6 (eşi) İle Vedalaşması ve Ölümüne Uzanan Yolculuk

“Sürdü helâllisinin yanına geldi.” ile başlayıp “Benim canım senin canına kurban olsun dedi, razı oldu.” ile biten bu kesit Ö1 (Deli Dumrul) in Ö6 (eşi) ile vedalaşmasını konu alır. Nitekim Ö1 artık ölüme yaklaşmış olduğunun farkındadır. Başından geçenleri içli ve şiirsel bir üslûpla helâline anlatır, oğullarını ona emanet eder, malını, mülkünü eşine bıraktığını söyler ve kendisi ölünce helâlinin başka biri ile evlenmesine salık verir. Bu sözler Deli Dumrul’un helâllisine (Ö6) zor gelir ve anne ve babasının oğullarına canını vermek istememelerine bir anlam veremez. Kendisi Ö4 ve Ö5’in edimlerine karşıt bir edim sergiler ve canını Deli Dumrul için Tanrıya feda etmeye razı olur. Burada “sevgi” kavramı önemlidir. Zirâ söz konusu bu kesitte biz bireysel sevginin insanlık sevgisine dönüştüğüne şahit oluruz. Önceki kesitlerde can her şeyden tatlı geldiği için canlarını oğullarına vermek istemeyerek bencil bir tutum sergileyen ana-baba profili çizilirken bu kesitte kocası olmazsa hayatın anlamsız olacağını idrak etmiş ve canını ona seve seve vermeyi kabul eden ideal bir eş profili çizilir. Bunda elbette İslâmi döneme ait unsurların rolü göz ardı edilemez.

3.8. Sekizinci Kesit: Deli Dumrul’un Üçüncü Edimi

Bu kesit “Azrail hatunun canını almağa geldi.” cümlesi ile başlar ve “Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü.” cümlesi ile son bulur. Deli Dumrul’un helâllisinin sözleri üzerine yani canını eşine feda etmeyi kabul etmesi üzerine Ö3 (Azrail) üçüncü edimini gerçekleştirmek için Deli Dumrul’un eşinin canını almaya gelir. Bu durum karşısında Deli Dumrul, Allah u Taâla’ya tekrar yalvarmaya başlar ve duası Hak Taâla tarafından kabul olunur. Böylece ona eşi ile birlikte yüz kırk yıl daha yeryüzünde yaşama hakkı tanınır. Ö3’ün Ö1’in canını alma konusundaki üçüncü edimi de böylece bir kez daha kesintiye uğrar. Canlarını oğulları için Allah’a başışlamayan anne ve babanın da yine Allah’ın emri ile Azrail tarafından canları alınır. Öyleyse menfaatsız iyilik eden mükafâtını almış (Deli Dumrul’un helâllisine eşi ile birlikte yüz kırk yıl daha yeryüzünde yaşama şansının verilmesi), diğerleri (oğulları için canlarını vermek istemeyen anne ve babanın durumu) cezasını bulmuştur.

Metnin (hikâyenin) kapanışını sergileyen bu kesit, öznelere arası ilişkilerin ve anlatı izlencesinin ortadan kalktığı bir durumu ifade eder. Artık öznelere ile istenen nesne arasındaki bağlantılar sorunsuz bir biçime dönüşmüştür. Zaten hikâyeye de hiçbir aksaklığın olmadığı böyle sorunsuz bir ortamda sonairmektedir.

4. Hikâyede Kişilerin “Bakış Açıları”nın İncelenmesi:

Bu hikâyenin anlatı boyutunun yapısında temelde altı bakış açısının olduğunu saptıyoruz. Bu bakış açılarını kısaca inceleyecek olursak;

Deli Dumrul’un “bakış açısı”: Azrail ile karşılaşana dek yeryüzünde kendi bileğini bükecek, onu zor durumda bırakacak bir şeyin varlığına inanmamaktadır. Kendine ve gücüne güvenen, gözü pek bir yapısı vardır.

Azrail’in “bakış açısı”: Yaratıcının kendisine ilham ettiği derecede bilen, gören, duyan sınırlı bir bakış açısı vardır. O’nun ilham etmediğinden fazlasını bilemez.

Yaratıcının “bakış açısı”: Her şeyi bilen, gören ve duyan hakim bir bakış açısına sahiptirler. Her şey Yaratıcının izni ve kudreti ile vücuda gelir.

Anne ve babanın “bakış açısı”: Bu dünyaya o derece bağıdırlar ve öylesine canlarına kıymet vermekteler ki oğullarına canlarını vermek istemezler.

Deli Dumrul’un Eşinin “bakış açısı”: Eşini ve ailesini seven, kendisini onlara adanmış, onlarsız bir hayat düşünemeyen ve seve seve eşine canını veren bir kadın tipidir.

Anlatıcının “bakış açısı”: Hikâyede Deli Dumrul’un Allah’ı tanınması ve onun kudretine şahit olması, anne ve babanın yanlış tutumu, eşin fedâkârlığı gibi durumlara okuyucunun dikkatini çekerek kimin doğru kimin yanlış yaptığı konusunda okuyucuyu kanalize eder.

5. Hikâyedeki Kişilerin Oluşması ve Özellikleri:

Hikâyenin anlatı boyutunu kesitlerden ve temel dönüşüm noktalarından hareketle incelediğimizde hikâyeyi en soyut düzlemde bir cümleyi dilbilgisel açıdan değerlendirmişçesine incelemek maksadıyla özne, nesne, gönderen, gönderilen, v.s. gibi birimlerden söz edilmiştir. Yani metod olarak bir anlatı dilbilgisi/grameri uygulanmaya çalışılmıştır. Buradan yola çıkarak hikâyede yer alan söz konusu birimlerin işlevleri üzerinde durmaya ihtiyaç vardır.

Hikâyenin anlatı izlencesindeki işlevleri bakımından adı geçen birimlere bakıldığında Ö1 (Deli Dumrul), Ö2 (Allah), Ö3 (Azrail), Ö4 (baba), Ö5 (anne), Ö6 (Deli Dumrul'un eşi), Ö7 (yeni ölmüş bir yiğit için ağlayan grup) ve bir de baştan sona kadar hikâyenin bütününde yer alan anlatıcı olarak sıralamak mümkündür. Burada Ö7 (yeni ölmüş bir yiğit için ağlayan grup) nin anlatı izlencesi içerisinde dolaylı olarak bir işlevinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zirâ söz konusu grup, o anda orada olmaları sebebiyle Ö1 (Deli Dumrul) in Ö3 (Azrail) e dolaylı olarak Ö2 (Allah) ye meydan okumasına zemin hazırlayıp olayların başlamasını tetiklerler.

Hikâyede en işlevsel ve etkin rol hiç şüphesiz her şeyi gören, duyan, bilen; ancak kendini gizleyen ve anlatıda Ö2'ye denk düşen Allah'ın rolüdür. Bütün yapıp etmeler O'nun iradesi ve bilgisi ile gerçekleşir.

6. Hikâyede Zaman ve Mekânın Düzenlenişi:

Hikâyede diyaloglardan yola çıkarak eylemlerin aynı anda gerçekleştiklerini ve aynı zaman süresine yayıldıklarını söyleyebiliriz. Ancak hikâyenin başında ve sonunda anlatıcının geçmiş zaman kiplerini kullanmış olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Hikâyede işlevi olan beş mekândan söz etmek mümkündür. Bu mekânlardan ilki Deli Dumrul'un adalet adına gelenden geçenden haraç kestiği köprü başıdır. Burası bir dış mekân özelliği ile karşımızdadır ve onun yiğitliğini, gözü pekliğini kuvvetle vurgulayan bir mekân olarak dikkatleri üzerinde toplar. Zirâ söz konusu mekân dışındaki mekânlarda Deli Dumrul, burada olduğunun aksine etken olmaktan çok edilgen, teslimiyeti kabul etmiş bir özellik sergiler. Ancak söz konusu bu mekân rastgele seçilmiş değildir. Yani hikâye kahramanı Deli Dumrul, yoktan yere kuru bir çayın üzerine köprü kurmaz. Bir amacının olduğu açıktır. Zirâ genel olarak Dede Korkut hikâyeleri ve özel olarak bu hikâyelerden biri olan "Deli Dumrul Hikâyesi", İslâm öncesi ve İslâmî dönem olmak üzere iki farklı dönemi, iki ayrı dünya algısını bir arada bünyesinde barındıran bir yapı sergiler. Böyle bir yapı insanın bütün yapıp etmelerinde kendisini derinden hissettirecektir. Bir tarafta kaba, ilkel coğrafya içinde yaşayan insan, diğer yanda İslâmiyetin kabulü ve söz konusu dinin insana ikame ettiği unsurlar ve bu tekevvün etmemiş yapı arasında insanın hâlidir söz konusu olan. Böyle bir yapıya ait hususiyetler haricî âlemden alınan unsurları muhayyilede yeniden yorumlayarak metnin dünyasına yansıtır. Model dış dünyadır. Dolayısıyla burada yer alan köprüye görünen anlamının dışında farklı bir dikkatle bakmak gerekir. Burada adalet kavramı önemlidir. Zirâ Deli Dumrul, adaleti yerine getirmek adına köprüyü yapar. Hikâyede köprü, üzerinde yaşadığımız dünyayı temsil eder. Köprü, bir bağlantı noktası olması dolayısıyla ayrıca önemlidir. Yani iki noktayı birbirine bağlar. Köprü dış dünya ise köprüden geçmek için gelenler doğup dünyada ömür sürecek olanlar, köprüden geçip gidenler ise dünya üzerindeki ömür yolculuğunu tamamlamış olup diğer tarafa göç edenlerdir. Her metin yeni bir yorumdur. Metne bu dikkatle baktığımızda anlamın bizi ulaştırdığı kodları farklı açılardan keşfetme imkânı buluruz.

İkinci bir mekân Deli Dumrul'un evidir. Burası bir iç mekândır; ancak hikâyede bu ir mekân hakkında bilgi verilmez. Bir diğeri babası ile konuştuğu mekândır. Dördüncü bir mekân Deli Dumrul ile annesi arasında geçen konuşmaya sahne olan yer olarak karşımıza çıkar. Ancak gerek oğlun baba ile gerekse anne ile konuşmasının geçtiği bu mekânlarda tam bir netlik yoktur. Bu mekânlar aynı zamanda hikâye kahramanının anne ve babasından olumsuz yanıtlar alması ve isteğine ulaşamaması bakımından söz konusu kahraman açısından olumsuz gelişmelerin yaşandığı mekânlar olma özelliği taşırlar. Deli Dumrul'un köprü başında bulunduğu mekânın aksine kendi evi, anne ve babasının bulunduğu mekânlar onun çaresizliğini ve umudununun yavaş yavaş tükenmeye yüz tuttuğunu görmemiz açısından okuyucuya kahramanın içsel durumunu anlama konusunda yardımcı olacak ipuçları verir. Zirâ hikâye kahramanının köprü başında bulunduğu ândaki yiğit, gözüpek, korkusuz hâline bu mekânlarda rastlamak güçtür.

Deli Dumrul'un eşi ile vedâlaşmaya geldiği alan son mekândır. Burası aynı zamanda anlatı izlencesinin tam olarak sonuçlandığı bir mekândır. Deli Dumrul ve eşi açısından yaşamı, anne ve baba açısından ise ölümü simgeleyen bu mekân ayrıca hikâyeye de son noktayı koyar. Ayrıca bu mekân hikâye kahramanının yitirdiği umudunu yeniden kazanmaya başladığı ve üzerindeki kara bulutların kalktığı pozitif bir mekân olma özelliği ile de önemlidir.

Sonuç olarak, merkezi insan olan anlatıları çözümleme yöntemlerinin geneli, metni anlatısal açıdan anlamlandırma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkar. Metnin anlam katmanlarına inip bunları ayrıştırarak metin içindeki ilişkileri esas alır. Biz bu çalışmamızda söz konusu anlatı çözümlemesini sınırlı bir biçimde bir destansı hikâye metnine uygulayarak göstermeye çalıştık. Söz konusu çalışmanın inceleme aşamasında metni kendi içerisinde olayların akışındaki değişme ve gelişmelere göre kesitlere

ayrılmış ve daha sonra bu parçalar bir anlamlandırma işlemine tâbî tutulmuştur. Hikâyede hikâye kahramanlarının farklı bakış açılarına sahip olduğu dikkati çeker. Okuyucu hikâye kahramanlarının ve anlatıcısının sahip oldukları bakış açısından hareketle metne bakmak ve olaylar ve kişiler hakkında yargıda bulunmak durumundadır. Hikâyenin şahıs kadrosunun Deli Dumrul, Allah, Azrail, anne, baba, Deli Dumrul'un eşi ve yeni ölmüş bir yiğit için ağlayan grup ekseninde oluştuğunu söylemek yanlış olmaz. Hikâyeye vücut veren söz konusu hikâye kahramanlarının içinde en etken ve aktif rol hiç şüphesiz Yaratıcı'nın rolüdür. Zirâ hikâyedeki diğer kahramanların bütün yapıp etmeleri hep O'nun bilgisi dahilinde gerçekleşir. Hikâyede zaman kavramı da üzerinde durulması ivak'a zamanı, diğeri ise hikâye anlatıcısının durduğu yerden hikâyeyi anlatmaya başladığı zaman dilimidir. Hikâyenin vak'a zamanı hâli anlatırken hikâye anlatıcısının hikâyeyi nakle ederken geçmiş zaman kiplerini kullandığı göz ardı edilmemelidir. Hikâyede mekân kavramı da hikâye kahramanının psikolojik durumunu anlamada bize ışık tutacak önemli bir unsurdur. Hikâyede iç ve dış mekânlardan söz etmek mümkündür.

İslâm öncesi ve İslâmî döneme ait iki farklı dünya algısını bünyesinde barındıran ve bir geçiş dönemi mahsulü olan Dede Korkut Hikâyeleri, dualist özellikleri bünyesinde taşıyan metinlerdir. Bu ikili yapı Deli Dumrul hikâyesinde hikâye kahramanı Deli Dumrul'un şahsında kendisini hissettirir. Zirâ biz bu hikâyelerde İslâm öncesi dönemin bir ürünü olarak kaba ve sert bir coğrafyanın şekillendirdiği bir insan tipinden İslâmî olanın ikame edilmesiyle birlikte adalet, hak, vs. duygular içinde daha yumuşak bir mizaca doğru evrilen bir insan profili ile karşılaşırız. Ayrıca bunun bir etkisi ve göstergesi olarak bireysel sevginin her şeyi ve herkesi kucaklayan bir gönül zenginliği içinde insanlık sevgisine dönüşmesi de yine bu anlatıda göz ardı edilmemesi gereken mühim bir durum olarak nitelenmelidir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1999). Anlambilim. Ankara: Engin Yayınları.
AKTAŞ, Şerif (1991). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
BARTHES, Roland (1986). Göstergebilim İlkeleri. İstanbul: Sözcü Yayınları.
ELİADE, Mircea (2001). Mitlerin Özellikleri. İstanbul: Om Kuram Yayınları, 2. Baskı.
ERGİN, Muharrem (tarihsiz). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 17. Baskı.
ERGİN, Muharrem (1997). Dede Korkut Kitabı I. Ankara: TDK Yay.
GUİRAUD, Pierre (1994). Göstergebilim. İstanbul: İmge Kitabevi.
GÜNAY, Doğan (2002). Göstergebilim Yazıları. İstanbul: Multilingual Yayınları.
KARAKAYA, Zeki (2004). Göstergebilimsel İşlevler Açısından Ninniler. İstanbul: Milli Folklor Yayınları.
KIRAN, Ayşe (Eziler) (2003). Günümüz Dilbilim Çalışmaları. İstanbul: Multilingual Yayınları.
KIRAN, Zeynel-Ayşe (2000). Yazınsal Okuma Süreçleri (Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler). Ankara: Seçkin Yayınevi.
ÖZÜNLÜ, Ünsal (2001). Edebiyatta Dil Kullanımları. İstanbul: Multilingual Yayınları.
PROPP, Viladimir (2001). Masalın Biçimbilimi –Olağanüstü Masalların Yapısı-. İstanbul: Om Yayınları.
Mehmet RİFAT (1982). Genel Göstergebilim Sorunları –Kuram ve Uygulama-. İstanbul: Alaz Yayınları.
Mehmet RİFAT (2002). Gösterge Eleştirisi. İstanbul: Tavanarası Yayınları, 2. Baskı.
Mehmet RİFAT (1992). Göstergebilimin ABC'si. İstanbul: Simavi Yayınları.
SAYDAM, Bilgin (1997). Deli Dumrul'un Bilinci –"Türk –İslam Ruhü" Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi-. İstanbul: Metis Yayınları.
SİĞİRCİ, İlhami (2001). "Dünden Bugüne Temel Göstergebilimsel Yaklaşımlar Çağdaş Göstergebilim, Dilbilim ve Uygulamaları, S. 2, ss. 97-108.
Türkçe Sözlük (1998). Ankara: TDK Yayınları, 9. Baskı.
VARDAR, Berke (1998). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. İstanbul: Multilingual Yayınları.
WELLEK Réne-Warren Austin (2001). Edebiyat Teorisi, (Çev: Ömer Faruk Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitabevi.